

**ДО ПИТАННЯ ПРО ІДИОСТИЛЬ ОЛЕКСАНДРА ІЛЬЧЕНКА
(на матеріалі фітоназв роману «Козацькому роду нема переводу»)**

Розвідка присвячена дослідженню однієї з рис індивідуального стилю Олександра Ільченка — енциклопедизму як творчого обігравання різноманітного тематично об'єднаного мовного матеріалу, який здійснено на окремому фрагменті лексико-семантичного поля фітонімів — одиницях на позначення кущів, виділених із тексту роману «Козацькому роду нема переводу».

Ключові слова: ідіостиль, енциклопедизм, фітонім, лексико-семантичне поле, назви кущів.

Яковлева В.Б. К вопросу об идиостиле Александра Ильченко (на материале фитоназваний романа «Козацькому роду нема переводу»). *Статья посвящена исследованию одной из черт индивидуального стиля Александра Ильченко — энциклопедизма как творческого обыгрывания богатого тематически спаянного языкового материала, который осуществлен на отдельном фрагменте лексико-семантического поля фитонимов — названиях кустовых растений, выделенных из текста романа «Козацькому роду нема переводу».*

Ключевые слова: идиостиль, энциклопедизм, фитоним, лексико-семантическое поле, названия кустовых растений.

Yakovleva V.B. To the question about individual style of A. Il'chenko's (on the data of the bushes names from the novel «Kozatz'komu rodu nema perevodu»). *The article presents the research of a feature of A. Il'chenko's individual style — encyclopedism as creative playing up rich language facts on the topic which is presented on a fragment of the lexical-semantic field of phitonames — the bushes names, taken from the novel «Kozatz'komu rodu nema perevodu» text.*

Keywords: writer's individual style, encyclopedism, phitoname, lexical-semantic field, bushes names.

Подана стаття продовжує серію розвідок, присвячених дослідженню ідіостилю Олександра Ільченка шляхом аналізу індивідуальної мовної картини світу митця на предмет виявлення своєрідних мовно-виражальних засобів із помітною естетичною функцією, які презентують специфіку світовідчуття і світосприйняття особистості як представника певної культурної традиції. Актуальність розвідок такого плану визначається дією системи принципів лінгвістичної науки, серед яких на перший план виходить принцип експанціоналізму — тягіння до вичерпності дослідження наукової проблематики певної галузі. Передумовою послужила відсутність комплексного аналізу ідіостилю Олександра Ільченка, звідси метою статті виступає різноаспектний розгляд фітономенів (група на позначення кущів) у тексті роману «Козацькому роду нема переводу» для підтвердження тези про енциклопедичність як провідну рису творчої манери викладу визначеного художнього тексту (під енциклопедизмом розуміємо творче обігравання багатого тематично пов'язаного мовного матеріалу тексту). Для розв'язання поставленої мети необхідне вирішення таких завдань: виділення корпусу одиниць для аналізу з тексту художнього твору та їх класифікація; визначення семантики вибраних слів, їх походження, ареалу поширення; установлення лексичної сполучуваності

одиниць, можливості входження до стійких сполук (традиція і новаторство); осмислення лінгвокультурного (національно-специфічного) компонента значення окремих мовних одиниць і їх функцій у тексті аналізованого художнього твору. Комплексне поєднання інтра- та екстралінгвального підходів дозволить дійти чітких висновків стосовно висунутої гіпотези, що стосується окреслення ідіостильової своєрідності творчості Олександра Ільченка.

Фітоніми, або флороназви, становлять об'єкт активних лінгвістичних досліджень упродовж останніх кількох десятиліть, хоча історія їх вивчення починається із XIV ст. і проходить шлях від перших фіксацій одиниць цього класу в пам'ятках української писемності до ґрунтового аналізу у власне мовознавчих і етнографічних працях, словниках. Зважаючи на провідні тенденції у сфері лінгвістичних досліджень, предметом вивчення фітономенів ставали: етимологія та шляхи формування групи лексики в системі нормативних і народних назв рослин (В. Махек, В. Меркулова, А. Капська, Л. Почепцов, І. Сабашко, Р. Омельковець); історія формування ботанічної номенклатури (І. Верхратський, О. Рогович, Л. Симоненко, З. Коломієць, С. Адаменко); словотвір ботанічної термінології діалектних і нормативних назв рослин (Р. Бачкур, Я. Закревська, М. Фещенко, Т. Слободянюк, А. Шамота); фразеологізми та паремії з компонентами-фітонімами з огляду на етнокультурну маркованість (Н. Петрова, В. Ужченко, О. Левченко); символічні конотації фітонімів у контрастивних дослідженнях на предмет вивчення національних метафоричних картин світу (М. Маковський, О. Сімович, І. Шапошникова); символічні значення фітонімів у контексті символіки рослин в етнографічних джерелах (М. Золотницький, Ш. Піняз, С. Красиков, С. Каннінгем, А. Топачевський); семантика і функції рослинних символів на матеріалі української календарної обрядовості (М. Дикарев, М. Костомаров, Г. Булашев, В. Скуратівський, Е. Гаврилюк, О. Сімович); національна специфіка семантики фітоназв у контрастивних дослідженнях (І. Подолян); семантика, ареалогія назв рослин, їх парадигматичні відношення в окремих діалектах (Я. Закревська, О. Козачук, В. Мойсієнко, Л. Фроляк, Г. Смик, Л. Москаленко, О. Миголинець, В. Питель, А. Скорофатова); група слів на позначення назв рослин у поетичних текстах (М. Епштейн, О. Дубовик, І. Коломієць, В. Галайчук, Д. Лісничий); флористичні концепти (І. Рогальська).

У результаті аналізу фітономенів, виокремлених із тексту роману О. Ільченка «Козацькому роду нема переводу» методом суцільної вибірки, було здійснено їх класифікацію. З огляду на розрізнявальні характеристики рослин-денотатів, виокремлені одиниці поділяються таким чином: назви на позначення дерев, кущів та трав'янистих рослин. Перехідною ланкою між лексико-семантичним класом назв дерев та трав'янистих рослин виступають назви кущів. У Словнику української мови в 11-ти т. *кущ* трактується як «низькоросла дерев'яниста рослина, гілки якої ростуть майже від кореня; скупчення рослин, стебла яких ростуть від поверхні ґрунту пучком» [12: 4: 425]. З урахуванням значення класових одиниць констатуємо існування дифузної групи одиниць, що визначається альтернативністю архісеми

‘життєва форма рослини’ в бік власне дерев чи дерев’янистих рослин (кущів). Така альтернатива закладена в семантику досліджуваних одиниць: *верба* – «*дерево або кущ із гнучким гіллям, цілісними листками і зібраними в сережки зностаєтєвими квітками*» [12: 1: 325]; *вишня* – «1. Плодове *дерево* (іноді *кущ*) звичайно з довгими тонкими гіллячками, на яких визрівають ягоди, і цілісним темно-зеленим листям» [12: 1: 544]; *вільха (вільшина)* – «*листяне вологолюбне дерево або кущ родини березових*» [12: 1: 675]; *верболіз* – «1. Високий *кущ* або невелике *дерево* з довгими блискучими гілками і вузьким листям, що росте звичайно у вологих місцях» [12: 1: 326]; *бузина* – «1. *Кущ* або *дерево* з родини жимолостєвих із чорними або червоними ягодами» [12: 1: 250]; *черемха (черемшина)* – «*невелике дерево або кущ із рясними, зібраними в китиці запашними білими квітками й чорними їстівними ягодами*» [12: 11: 306]; *жостір* – «*невелике дерево або кущ, що росте по узліссях, цвіте жовтувато-зеленими квітками і дає чорні плоди*» [12: 2: 545].

З урахуванням альтернативного характеру архісеми, одиниці дифузної зони постають як децентровані, поляризовані в бік лексико-семантичного класу *дерева* або *кущі*. Оскільки для формально-об’єктивного моделювання дифузної зони важлива актуалізація однієї з альтернативних сем, матеріалом може служити наповнення словникової статті, зокрема порядок розміщення зіставляваних елементів (із преференційною препозицією). У зв’язку з чим комплектуємо дві мікрогрупи: перша частково перекриває периферійну зону лексико-семантичного класу *дерева* (*верба, вишня, черемха (черемшина), жостір, вільха (вільшина)*); друга – лексико-семантичного класу *кущі* (*верболіз, бузина*). Однак таке формальне моделювання не виключає зміни структури пограничної зони, зокрема в контексті художнього твору: *... і за яку мить вони, поспішаючи навздогін за хапуном, що викрав панну Ярину, зникли в заростях вільхи, шєзли так тихо, начє їх тут і не було* (5: 590); *Перед очима виник вільховий гайок, бо земля тут була вологіша, і вже траплялись зарості вільшини* (5: 105); *... Варфоломій, що вже довгу часину біг за викрадачами назирці, був спробував підвестися з купини, щоб показати путь, знову звалився під вільховий кущ* (5: 587). Тому вважаємо за доцільне характеризувати вибрані слова за формальними ознаками лише у випадку, коли контекст не подає інформації, достатньої для актуалізації альтернативи архісем.

Зважаючи на системотвірну одиницю класу, науковий інтерес становить і лексема *чагарник* зі значенням «зарості багаторічних дерев’янистих кущових рослин» [12: 11: 262]. Звідси за матеріалами тексту аналізованого художнього твору до лексико-семантичного класу *кущі* входять одиниці на позначення: 1) власне кущових рослин: *дерева, вільха (вільшина), верболіз, бузина, глід, черемха (черемшина), шипшина, калина, катран (крамба), троянда, бульденєж, терен*; 2) напівкущових: *півонія, нагідки, рута, чебрець, полин*; 3) чагарникових: *жимолость, наслін, дрік, заманиха, таволга*; 4) напівчагарникових: *дрік, перекотиполе*.

За походженням більшість елементів лексико-семантичного класу *кущі* є власне слов’янськими, фіксуються праслов’янським фондом мови; три одиниці – запозиченнями: *бульденєж* із французької, що засвідчено і в тексті

в розгорнутому тлумаченні номена (*Трепетною рукою сувора панна стискала білоцвітний кетяг бульденежа, французької садової безплідної калини, яка здалась тут Михайликові звичайнісінькою, знайомою з дитинства...* (5: 85)); слово *рута* — запозичення з латини [2: 5: 148], для порівняння: *рута (Ruta L.)* — «1. Багаторічна напівкушова або трав'яниста рослина родини рутових, яка містить у собі ефірну олію; використовується в медицині та парфумерії» [12: 8: 913], як і *крамба*, для порівняння: *катран (Crambe L.)* — «рослина степів або напівпустель родини хрестоцвітих, що має велике листя й багато білих квіток» [12: 4: 120].

Жодна з аналізованих одиниць не обмежена певним ареалом поширення, усі назви фіксуються Словником української мови в 11-ти т. як загальнонаціональні. У ході дослідження не встановлено родо-видових відношень між одиницями класу. Не засвідчені фонетичні варіанти. Словотвірні варіанти у вигляді слів з антонімічними суфіксами *-ин-* (зі значенням збірності чи одиничності) фіксовані тільки для одиниць *вільха, черемха: вільшина* — «1. Те саме, що вільха; 2. *збірн.* Вільхові зарості, вільшняк» [12: 1: 676]; *черемшина* — «1. Те саме, що черемха; 2. *Одне* дерево або кущ черемхи» [12: 11: 306].

Текст художнього твору засвідчує випадки паралельного вживання кількох назв одного природного об'єкта, що підпорядковуються певним схемам: 1) одиничний термін — термінологічна група з атрибутивними елементами-поширювачами (...*кетяг бульденежа, французької садової безплідної калини* (5: 85); *Скільки око сягало, червоніло там усе роздолля, бо саме зацвітав воронець, тонколиста півонія степу* (5: 104–105); ... *Та не були то лебеди, а тільки білий катран чи крамба, красовитий родич морської капуста* (5: 104–105)); 2) термін — термін (національно-специфічна та запозичена назва): ...*білий катран чи крамба...* (5: 104–105); *Йван Іваненко саме там сподівався знайти селітряні зложища, бодай найменші, але знайти, бо ж могла вся поросла заманихою чи, як її звать у Московії, селітряною...* (5: 583)); 3) узагальнена назва рослини — термін (*Бачили й там заморські трави та дерева, і одна квітка, схожа на троянди, що росли в саду Мелхиседека, тільки пишніша, кривавосіяніша, так жарко жевріла в променях сонця, що Омелян перешугнув знеацька через ковани штахети й зірвав у господаревім саду тую троянду, і руки колючками скров'янив...* (5: 638)); 4) узагальнена назва рослини — термінологічна група з атрибутивними елементами-поширювачами (*Дівчинка витягла, нарешті, трохи прим'яту квітку, і була то махрова провансальська троянда така свіжа, немовби її й справді щойно зірвали...* (5: 664–665)); 5) термін — індивідуально-авторський перифраз (*Він чув, либонь, у тиші, як дрімають квіти, як бруньки бубнявють, як росте полин, думаючи, що він — найсолодша в світі трава, і вся ця гірка тиша теж була Ярина...* (5: 397); *Подекуди в степах, вельми запізнілі того літа, одцвітали медвяні терни молочними дрібними зірочками, і лілові, мов темні корали, христові колючки шарпали та рвали на Козакові жуван, обдирали халяву єдиного чобота...* (5: 125–126)).

Дослідження атрибутивної синтагматики одиниць дозволило встановити стійкі моделі: *сивий* (чебрець); *суха* (таволга); *торішні, медвяні, придорожні* (терни); *французька, садова, безплідна* (калина); *тонколиста, дика* (півонія);

білий (катран); *лілові* (христові колючки); *гіркий* (полин); *журлива* (черемха); *придорожні* (глоди); *крадена*, *махрова*, *провансальська*, *свіжа*, *запашина*, *кривавосаяйна* (троянда). Звідси досліджувані конструкції залучають такі аспекти позначуваного: 1) локативна ознака: *французька*, *провансальська*, *придорожні*, *садова*; 2) темпоральна ознака: *торішній*, *свіжа* / *суха*; 3) зовнішня ознака: колір (*сивий*, *білий*, *лілові*, *кривавосаяйна*), запах (*медвяні*, *запашина*), форма (*тонколиста*, *махрова*), плоди (*безплідна*), враження (*журлива*); 4) характер культивування: *дика*.

Із наведених одиниць окремих інтерес із погляду етнолінгвістики становлять сполучення *сивий чебрець* та *журлива черемха*, які характеризують об'єкт природи, наділяючи його антропоморфними ознаками чоловічого та жіночого начал, причому в другому випадку символізм підсилюється аналогією з традиційними моделями, що залучають флорономені-символи: *Сумно дихав степовими пахощами сивий чебрець* (5: 178); *Цвіли бузина та калина, мов шапками снігу покривані, сяяла проти місяця журлива черемха...* (5: 400).

Привертають увагу об'єктні словосполучення, що містять додаткову етнокультурну інформацію – поєднання флороназви з прийменниково-іменниковим сполученням на позначення традиційного локусу проростання рослини: ... *То жевріли квіти. Багряніли. Не маки в полі, не дикі півонії в лісі, не троянди в саду вітця Мелхиседека* (5: 579); *І тут, як у лузі калинка, зашуміла панова Гордієва шабелька...* (5: 121).

Характерною моделлю сполучуваності флорономенів у тексті твору виступає атрибутивна модель *іменник + іменник* (у Р. відм.), причому фітоназва заступає другу позицію, а перший елемент зазвичай називає характерну форму або частину названого терміном природного об'єкта: *квіти дроку* (5: 62), *килим чебрецю* (5: 78), *суцвіття / кетяг*, *гроно калини* (5: 107, 117), *кущ катрану* (5: 105), *зарості вільхи* (5: 590), *корінчики перекотиполя* (5: 109), *зарості калинових кущів* (5: 97), *гілка шипшини* (5: 282), *китиця калини* (5: 335), *кущі калини* (5: 364), *квіти калини* (5: 366), *кущі бузини* (5: 403), *кущі дерези* (5: 560). У цьому випадку структура здатна трансформуватися в синонімічне атрибутивне сполучення за моделлю *відносний прикметник* (на основі терміна-флороназви) + *іменник*, для порівняння: *вільховий кущ* (5: 587), *зарості калинових кущів* (5: 97), *калинове гроно* (5: 107), *калинова квітка* (5: 107), наприклад: ...*і, все на світі забувши, сіла поміж кущами дерези й почала годувати* (5: 560); ...*опинилась у вишневому саду й пішла далі, скрадаючись до кущів бузини, де заливався соловейком шалений парубок* (5: 403); *Весь город красувався в кружальному танку білозорих беріз, що там і там висвічували, мов ставники соборні, в білорунних заростях калинових кущів, у сніжному вборі глоду, бузини, горобини та жимолості...* (5: 447).

Засвідчений випадок, коли позиції моделі *іменник + іменник* (у Р. відм.) заповнюються відповідно словом-фітонімом *терен* і абстрактним іменником: *Колючкуватий терен розбрату росте між однокровними сусідами, бо весь слов'янський світ роззахнено на три недружні стани: православних, католиків, магометан* (5: 175). Слово-символ *терен* отримує в контексті подвійне тлумачення: в аналізованому випадку йому властива семантика запустіння, без-

господарності, яка фіксується, наприклад, словником символів за редакцією О. Потапенка. У другому *терен* має значення страждань (*христові колючки*), що зреалізовано в образі тернового вінця, привнесеного в міфологічну картину світу українців християнством: *...і по всьому степену, скільки сягало око, скрізь були оті терни й терни, неначе вся країна, дужа й молода, а ще не вельми щаслива, вся тоді була, вся в терновім вінці* (5: 125–126).

У ході аналізу тексту твору вилучено низку стійких порівнянь: *виричалась, мов кизяк з пасльону* (5: 52); *зашуміла шабелька, як у лузі калинка* (5: 121); *наче гіркий полин судоми щелепи* (5: 176); *гіркі мислі, неначе полину наїлась дівка* (5: 376). У всіх зафіксованих випадках флороназва виступає в структурі порівняльної конструкції в позиції компаратора, основою порівняння служать характеристичні риси зіставлених об'єктів, як оспіваний у фольклорі шум кущів калини або гіркота полину (*Сто гарненьких Єв, що з їхніх рук навить полин запахне медом* (5: 586)). Традиційна символіка печалі, гіркоти життя, властива номену *полин* [1: 441], розвинулась із переносного значення, в основі якого – гіркий запах і смак рослини та їх тотожність гірким почуттям людини. Різняться лише мовна форма, що втілює семантику порівняння: 1) порівняльна конструкція зі сполучником *неначе* на тлі повтору опорної атрибутивної конструкції з ядерним компонентом абстрактного характеру: *А вона й справді сердилась на нього, і гіркі мислі, неначе полину наїлась дівка, гіркі мислі труїли їй мозок* (5: 376); 2) частка *наче* в препозиції до предикативного центру речення: *Наче гіркий полин судомив щелепи гуцулові, коли розповідав про подорож Україною* (5: 176).

Виняток становить випадок, коли флороназва не заміщує центральну позицію порівняльної конструкції поширеної або традиційної чотиричленної структури (компарат, компаратор, ознака порівняння, мовне втілення в структурі зі сполучником *мов*). Зважаючи на абсурдність зіставлення порівнюваних елементів, семантика конструкції набуває глузливо-гумористичного характеру, властивого фольклорній сміховій традиції українців: *І чого це ти виричалась на мене, мов кизяк з пасльону?* (5: 52).

Проведений детальний аналіз виділених одиниць на позначення кушових рослин дозволяє зробити низку висновків. Лексико-семантичний клас *кущі* становить окремий фрагмент поля фітонімів, ґрунтується на сукупності мовних засобів і не утворює гомогенної структури, характеризується відсутністю тісних зв'язків між елементами. Зважаючи на альтернативність контекстуального вияву архісеми 'життєва форма рослини', виділено групу одиниць дифузної зони на межі лексико-семантичних класів *дерева* й *кущі*, здатних поповнювати периферійну зону кожного з них.

Із погляду походження більшість одиниць є власне слов'янськими утвореннями (як праслов'янський фонд, так і пізніші утворення, як *перекотиполе*), три одиниці поповнили лексичну систему української мови з романських мов (давні запозичення з латини *рута*, *крамба*, пізніше з французької *бульденеж*).

Розроблено класифікацію виділених назв кушових рослин з урахуванням особливостей їх зростання (реалізація семи збірності). Установлено від-

сутність фонетичних варіантів, діалектизмів серед загальнонародних назв кущів. Словотвірні варіанти представлені слабо (лише для двох одиниць із омонімічно-антонімічними суфіксами *-ин-*, що реалізують семи збірності та однинності).

Окремий інтерес становлять альтернативні моделі найменування природних об'єктів із художнього тексту із залученням ідеографічних та контекстуальних синонімів (на основі гіперо-гіпонімічних відношень одиниць, паралельного існування загальнонародних та іншомовних назв).

Аналіз синтагматичних відношень передбачав дослідження атрибутивних та обставинних сполучень. Окремий інтерес у зв'язку з моделями сполучуваності привернуло слово *терен*, зважаючи на амбівалентність значення національного символу, реалізованого в художньому тексті. Під час аналізу стійких конструкцій із реалізацією компаративного значення було визначено їх традиційну основу, а також особливості індивідуально-авторського мовного оформлення, спрямованого на отримання певного стилістичного ефекту (глузливо-гумористична семантика вислову).

Установлено, що набір стилістичних функцій фітонімів-назв кущів подібний до одиниць лексико-семантичного класу *дерева*, серед яких паралельно з номінативною виразно простежуються естетична (номінація елементів пейзажу при описах місцевої природи), стереотипічна (утілення традиційних, суспільно закріплених уявлень соціуму), функція презентації етноцінностей, емоційно-експресивна, символічна (традиційне образне наповнення окремої одиниці лексичної системи мови). Звідси підтвердження тези про енциклопедизм як характеристичну ознаку творчої манери автора роману «Козацькому роду нема переводу» – Олександра Льченка.

До перспектив дослідження відносимо подальший аналіз лексико-семантичного поля фітонімів на зазначеному матеріалі (зокрема групи трав'янистих рослин) для більшої доказовості сформульованої гіпотези.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Войтович В.** Українська міфологія / В. Войтович. – К. : Либідь, 2002.
2. **Етимологічний** словник української мови : в 7-ми т. / [АН УРСР, Ін-т мов-ва ім. О.О. Потебні; редкол. : О.С. Мельничук (головний ред.) та ін.] – К. : Наукова думка, 1982–2006.
3. **Єрмоленко С.Я.** Нариси з української словесності: (стилістика та культура мови) / С.Я. Єрмоленко. – К. : Довіра, 1999.
4. **Жайворонок В.В.** Знаки української етнокультури : [Словник-довідник] / В.В. Жайворонок. – К. : Довіра, 2006.
5. **Льченко О.Є.** Козацькому роду нема переводу, або ж Мамай і Чужа Молодиця : [укр. химерний роман з народних уст] / О.Є. Льченко. – Харків : Фоліо, 2009.
6. **Комар О.С.** Етнокультурна парадигматика національно-маркованих одиниць : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 „Українська мова” / О.С. Комар. – К. : 2009.
7. **Лісничий Д.В.** Дендроніми у поетичних текстах I пол. ХХ ст. (семантичний і функціональний аспекти) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 „Українська мова” / Д.В. Лісничий. – К., 2007.
8. **Омельковець Р.С.** Номінація лікарських рослин в українському західнополіському говорі : [монографія] / Р.С. Омельковець. – Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2006.
9. **Рогальська І.І.** Флористичні концепти української мовно-художньої картини світу (на матеріалі поетичного мовлення ХХ ст.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня

канд. філол. наук : спец. 10.02.01 „Українська мова” / І.І. Рогальська. — Одеса, 2008.

10. **Сімович О.І.** Семантична характеристика традиційних слів-символів в українській мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 „Українська мова” / О.І. Сімович. — Львів, 1999.

11. **Скорофатова А.О.** Ономазіологія та лінгвогеографія фітонімів в українських говірках : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 „Українська мова” / А.О. Скорофатова. — Луганськ, 2008.

12. **Словник української мови** : [в 11 т.] / [АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні ; редкол. : акад. І.К. Білодід та ін.] — К. : Наукова думка, 1978—1980.

13. **Філіпчук М.В.** Етносимволіка мовних одиниць в українському обрядовому дискурсі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 „Українська мова” / М.В. Філіпчук. — К., 2007.

14. **Черных П.Я.** Историко-этимологический словарь современного русского языка : в 2-х т. / П.Я. Черных. — [3-е изд., стереотип.]. — М. : Рус. яз., 1999.